

Van vertalen en de dingen die niet kloppen: een vijfstappenplan

Vertalen: soms zit het mee en soms zit het tegen. Altijd leuk om te horen wat er tegenzat, en ook altijd leuk om te horen wat meeviel, toch? Luister naar dit verhaal: hartverscheurend, met een happy end.

Eind mei 2009, de zomervakantie staat voor de deur, nog een paar weekjes laatste ronde en dan kan de vertaling de deur uit, deadlinesgewijs geheel op schema, want daar hecht ik aan. Tijd om verder te kijken dan mijn vakantieneus lang is. Een rondje bellen/mailen dus.

Stap 1: op zoek naar een Nieuwe Uitdaging

Een boek dient zich aan, eentje met overgewicht, bijna 130.000 woorden, de helft dikker dan de thrillers die ik normaal onder mijn arm neem. De deadline wordt na wederzijds overleg op 1 november gezet. Dat klinkt lekker ruim, en dat is prettig. Even snel plussen en minnen: eerst de huidige vertaling afmaken, dan correcties inwerken en zus en zo en dit en dat en vakantie en pats: aug en sep en okt, daarin passen precies bijna 130.000 woorden als ik een beetje meezit. Hm. Minder ruim dan in eerste instantie gejuicht, maar te doen.

Je bent een vijfenveertigduizendwoordenpermaandman of je bent het niet. Ik ben het wel, houd ik me voor.

Stap 2: vertalen met voorkennis

Het liefst lees ik het boek voordat ik aan de vertaling ervan ga beginnen. Dit is volgens velen niet noodzakelijk. Immers: al vertalend ontkomt men er niet aan het boek te lezen, men houdt de spanning er bovendien nog een beetje in (oei oei, wat zal er in het volgende hoofdstuk gebeuren?), maar de ervaring leert dat men prettiger vertaalt als men op min of meer bekend terrein is en weet waar het verhaal naartoe gaat.

Conclusie na dit voorwerk: *Rules of Vengeance* is een spannend boek dat met veel vaart geschreven is. Het verhaal wordt in korte hoofdstukjes gepresenteerd en neemt de lezer mee op

rondreis door de VS, Engeland, Frankrijk, Italië en Rusland, waarbij de couleur locale niet is vergeten. Heerlijk. Het zit allemaal knap ingewikkeld in elkaar, zodat je je hoofd er goed bij moet houden. Leuk is ook dat de lezer in het ongewisse wordt gelaten wie er nu precies aan de goede kant staan. Al mag ik hier wel verklappen dat meneer de held-tegen-wil-en-dank door liefde wordt gedreven en dus op voorhand van snode motieven vrijgepleit kan worden. Althans, dat denk je als lezer in eerste instantie. (Ja, zo'n boek is het.)

Nog een geinig detail: ik vertaal vanuit een Advance Reading Copy. Best wel sjiek. Is eerder vertoond, betekent dat ik een lijstje met onvolkomenheden (if any) zal moeten bijhouden om de geredigeerde versie later op de betreffende punten te kunnen controleren. Can be done, fluitje van geen cent.

Stap 3: het feest kan beginnen

Ja: de zomervakantie kan inmiddels in een mooi album worden ingeplakt, we bevinden ons in de maanden augustus, en het vertalen kan een aanvang nemen. Enkele opmerkingen.

Het is bekend dat niet alle Amerikanen hun talen even vloeiend spreken, laat staan schrijven. Menig auteur die zijn romanfiguren in het Frans en Italiaans laat converseren, begeeft zich op glad ijs. Accent aigu, accent grave, accent circonflexe: hoeven we niet te kennen, hebben we niet gehad, lijkt de Amerikaan vrij vertaald te denken.

Om kort te gaan: de lijst met spelfouten/onvolkomenheden werd lang. Maar ach, we benne op de wereld om mekaar om mekaar om mekaar om mekaar te helpen, nietwaar? De schrijver is ook maar een arme drommel, een medemens die we de helpende hand moeten reiken. Dat compenseert dan weer enigszins de fouten waarmee we de vertaling onherroepelijk doorspekken (prevelt nu allen: door mijn schuld, door mijn grote schuld).

This is an uncorrected proof. Please note that any quotes for reviews must be checked against the finished book. Dates, prices, and manufacturing details are subject to change or cancellation without notice.

Al vertalend probeer je je schrijver te doorgronden, zijn keuzes te snappen. Voorbeeldje. In het eerste hoofdstuk, waarin het verhaal meteen zinderend van start gaat, valt iets op. Misschien is het alleen de vertaler die het merkt: de afwezigheid van persoonlijke voornaamwoorden. De indringer wordt consequent met 'de indringer' aangeduid, of met diens codenaam Alpha. Nooit loopt 'hij' naar de deur of kijkt hij op 'zijn' horloge. De reden wordt pas in de laatste zin van dat hoofdstuk weggegeven: de indringer is een vrouw. Leuk detail.

In tweede instantie (bij het vertalen) valt op dat er toch twee 'himmetjes' in staan, die uiteraard onmiddellijk en vakkundig door de vertaler worden geneutraliseerd. Want we benne op de wereld om etc. De vertaler denkt namelijk te weten waar de schrijver heen wil (pas in laatste regel: vrouw), en daarom, en enkel daarom, hanteren we het rode potlood.

Valt dit allemaal nog onder de noemer 'vertalen'? Ik vind van wel. Een schrijver fluistert je een verhaal in, en je mag hem als vertaler bijsturen als daar de noodzaak toe bestaat. Als de schrijver flift, maak je van zijn f een s, tenzij hij niet uit den node flift maar het erom doet, dan handhaaf je de f uiteraard. Kleine moeite, graag gedaan.

Lastiger wordt het als de schrijver iets beweert wat pertinent onwaar is. Voorbeeld: kernenergie is veel goedkoper dan andere energiebronnen, omdat kerncentrales op water lopen. Als die fout alleen te herstellen is door een complete alinea te herschrijven, kan de vertaler in gewetensnood komen. Minstens twee opties hier. Vertaler kan schrijver berichten dat het verhaal op dit punt misschien iets moet worden bijgesteld. Maar dat kost tijd (contactgegevens achterhalen, mailen, wachten op antwoord). Een andere mogelijkheid is om als vertaler te doen alsof je neus bloedt en zijn fout over te nemen. Wees niet bang om hierdoor voor het gerecht te worden gesleept, want met het verweer dat je enkel vertaalt wat de schrijver je heeft ingefluisterd, win je de jury in no time voor je. Maar het kan wel blijven knagen. Deze vertaler was dan ook opgelucht toen hij zag dat deze fout in de geredigeerde versie was weggewerkt. Gelukkig: hoef ik de opties niet eens te overwegen.

Stap 4: een man mag niet huilen

Toen de definitieve Engelstalige versie op de markt verscheen en de uitgever me een exemplaar toestuurde, had ik het niet meteen in de gaten. Je controleert de fouten die je al vertalende bent tegengekomen en ziet tot je genoegen dat ze in de laatste correctieronde zijn bijgeschaafd, overgelakt en opgepoetst. Voor het overgrote gedeelte althans. Zo is in het eerste hoofdstuk één van de twee himmetjes weggehaald, maar het andere himmetje niet. Ik schrik: niet alleen zijn de fouten eruitgehaald, maar ook zijn er veranderingen doorgevoerd die niets met fouten of onvolkomenheden te maken hebben. Zo rijdt men ineens in een ander merk auto en verandert Rupert zijn naam in Charles. Dat het een onoverzichtelijke bende wordt als je eenmaal aan zo'n verhaal gaat sleutelen, blijkt onder andere uit het volgende. (Let nu even op, jongens, want het wordt een beetje ingewikkeld.) Schrijver rept over Lord Robert Tavistock Russell, Marquess of Tavistock. En ja, men voelt de bui al hangen: dat is waarschijnlijk een Tavistockje te veel. Ook de schrijver heeft het in de herkansing gezien en besluit Lord Russell om te dopen tot Robert Henley. Hij klikt op 'alles vervangen' en denkt kat in het bakkie. Maar door deze simpele ingreep verandert ook Russells adellijke titel en staat er in een van zijn kledingstukken 'Made by John Lobb Ltd. for R.T. Russell, Marquess of Henley'. Nee, hè: nou is het ene veranderd (Robert Tavistock is Robert Henley geworden: oké), maar het andere niet (R.T. is blijven staan, en de Lord is nu ineens Marquess of Henley geworden: niet oké).

Moraal van dit verhaal: er komt nog heel wat bij kijken om een dik boek te redigeren, jongens en meisjes. Het is organisatorisch een hele klus, waar jelui niet te licht over moet denken. Zoek de driehonderdnegevenzeventig verschillen, en ja: vertaler had een hele kluijf aan dit extra taakje.

Stap 5: de Wiedergutmachung

Er zit niets anders op: ik zal de definitieve versie van het boek zin voor zin moeten vergelijken met

de Advance Reading Copy, opdat ik alle doorgevoerde wijzigingen ook in de vertaling kan zetten. Daar gaat veel tijd in zitten, blijkt, waardoor ik een week op mijn strakke schema uitloop. Aanvankelijk overweeg ik die tegenvaller mokkend te incasseren en me voor te bereiden op een verbitterde oude dag waarin ik vol wrok terugkijk op een leven waarin ik me nooit assertief heb opgesteld en vooral slachtoffer ben gebleven, iets waar ik inmiddels behoorlijk bedreven in ben geworden, al zeg ik het zelf. Ook ben ik tamelijk goed in het bedenken van redenen waarom de wereld (lees: de uitgever) al bij voorbaat stelling tegen me zal nemen.

Uiteindelijk mail ik Liesbeth Immink (van [A.W. Bruna](#)). Al eerder had ik haar bericht dat ik de deadline door het gedoe een week zal moeten opschuiven, iets waar ze alle begrip voor toonde. Maar nu leg ik haar mijn ongenoegen voor: week langer werken, waardoor ik er X euro bij in dreig te schieten (X = overeengekomen bedrag gedeeld door de 13 weken die ik erover deed om de vertaling te maken = mijn bruto weekloon). De vraag is: ziet ze een mogelijkheid om mijn gevoel van onvrede op enigerlei wijze weg te nemen. Dat ziet ze. Binnen een uur mailt ze terug, overlegt met haar baas, die alle begrip heeft voor de ook voor hen onvoorziene situatie, en nadat ik heb uitgelegd hoe ik X berekend heb, wordt me te kennen gegeven dat ik mijn factuur vanzelfsprekend met een X-bedrag mag verhogen. Klaar. De totale mailwisseling zorgde binnen drie uur voor een oplossing. Waardoor mijn wereldbeeld op de kop werd gezet. Dacht ik me op mijn oude dag mokkend van de wereld af te kunnen wenden, blijkt die wereld vol redelijkheid en begrip.

Het was een aangename ervaring, die ik bij dezen graag wilde delen: hoe je bij sommige uitgevers de prettige indruk krijgt volkomen serieus genomen te worden. En ja: het bedrag stond twee weken na verzending van de factuur op mijn rekening.

Spoedt u allen naar de openbare bibliotheek bij u in de buurt en leent *Wetten der wraak*, geschreven door Christopher Reich!

In overleg met de uitgever en de bureauredactrice zijn de namen in dit verhaal niet gewijzigd.